

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

КРАВЦОВ ДЕНИС ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.73(477)

**ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і
процес; фінансове право; інформаційне право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2005

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
БЕКЕРСЬКА Декабріна Андріанівна,
Одеська національна юридична академія,
професор кафедри адміністративного та
фінансового права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік Академії правових наук України
ВОРОНОВА Лідія Костянтинівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор кафедри
конституційного та адміністративного права

кандидат юридичних наук
ІСАЄВА Наталія Карлівна,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
НАН України, старший науковий співробітник
відділу конституційного права і місцевого
самоврядування

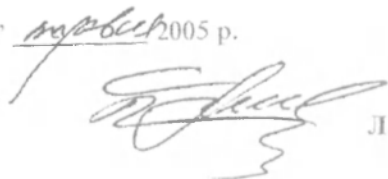
Провідна установа Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, кафедра
конституційного, адміністративного та
фінансового права (м.Чернівці).

Захист дисертації відбудеться **25 червня 2005 р.** о 12 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної
юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська
дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Одеської національної
юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий **“21” травня 2005 р.**

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Інвестиційна діяльність як одна із форм управлінської діяльності (управління інвестиціями щодо їх подальшої трансформації у виробництво, ефективного використання для отримання та збільшення прибутку) відіграє значну роль у здійсненні державою своїх функцій. Найважливішим питанням здійснення такої діяльності є теоретичне розроблення та наступне нормативно-правове закріплення найбільш ефективних форм державного управління та державного регулювання цієї діяльності. Для кожної держави важливим питанням її стабільності та зростання економічного потенціалу є наявність необхідних ресурсів, завдяки яким вона може здійснювати свою економічну політику. Інвестиції є передумовою і водночас наслідком успішного проведення економічних реформ. Питання залучення інвестицій є одним із головних чинників для динамічного розвитку економіки, підвищення життєвого рівня, збільшення кількості робочих місць. Держава повинна навчитися ефективно використовувати ці ресурси, а найважливіше – навчитися співпрацювати з інвесторами шляхом створення привабливого правового поля та гарантування інвесторам їх прав та незалежного судового захисту. Знайти ефективну модель здійснення інвестиційної діяльності в країні, яка стимулює інвесторів щодо капіталізації держави без глибокого історичного аналізу теоретичного та практичного досвіду, неможливо.

В Україні до цього часу не здійснювалося комплексного дослідження інвестиційної діяльності з позицій її регулювання фінансовим правом, тобто публічно-правовими методами, не визначено її змісту, складу та особливостей правового регулювання як управлінської діяльності з характеристикою змісту правових відносин. Певних аспектів цієї проблеми горкалися деякі вчені, але при цьому розглядалися лише окремі складові інвестиційної діяльності та приділялася увага регулюванню цієї діяльності лише приватноправовими методами. Низка питань цього комплексу фінансово-правових проблем, досліджуваних переважно у контексті інших проблем, порушена у працях фахівців з фінансового та інших галузей права. Але вимоги сьогодення потребують проведення досліджень саме публічно-правового характеру здійснення інвестиційної діяльності.

Робота ґрунтується на аналізові висновків, що містяться у працях фахівців з економіки, загальної теорії права, конституційного, адміністративного, фінансового та підприємницького права.

Сформульовані в дисертаційній роботі теоретичні висновки, практичні рекомендації та інші результати дослідження ґрунтуються на працях

вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: І.А. Бланка, А.С. Булатова, В.Я. Горфінкеля, Л.Л. Ігоніної, М.І. Крупки, Л.М. Павлової, А.А. Переседи, С.Ф. Покропівного, Б.А. Райзберга, Н.О. Татаренка. У ході дослідження були використані також праці науковців у галузі загальної теорії держави і права: С.С. Алексєєва, О.С. Йoffe, Ю.М. Оборотова, Є.О. Харитонова, які мали вагомe значення для висновків автора. На формування наукової позиції щодо деяких положень дослідження мали вплив наукові праці вчених адміністративістів В.Б. Авер'янова, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, С.В. Ківалова, І.М. Пахомова, О.І. Харитонової. У ході дослідження були використані також праці науковців у галузі підприємницького права О.М. Віниика, Н.О. Саніахметової, В.Д. Чернадчука, Р.Б. Шишкі. Найбільш суттєвий вплив на аналіз проблем дисертаційного дослідження справили роботи фахівців у галузі фінансового права: Д.А. Бскерської, Л.К. Воронової, Р.О. Гаврилук, П.М. Годме, О.М. Горбунової, О.Ю. Грачової, І.Б. Заверухи, Н.К. Ісаєвої, М.В. Карасьової, М.П. Кучерявенка, П.С. Пацурківського, Ю.А. Ровинського, Л.А. Савченко, Р.Й. Халфіної, Н.І. Хімічевої, С.Д. Ципкіна, Н.Я. Якимчук.

На підставі аналізу законодавства та узагальнення положень праць вищевказаних та інших авторів, які послужили науково-теоретичною базою для дослідження теми роботи, вироблені певні висновки та пропозиції щодо багатьох її проблем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною науково-дослідної теми Одеської національної юридичної академії “Правові проблеми становлення та розвитку сучасної української держави” (державний реєстраційний номер 0101U001195). Тема дисертації безпосередньо пов'язана з планом науково-дослідної роботи кафедри адміністративного та фінансового права Одеської національної юридичної академії “Теоретичні засади проведення податкової і бюджетної реформ в Україні”.

Мета та задачі дослідження. Метою дослідження проблем, які стали темою дисертаційної роботи, є вдосконалення та розвиток наукових знань та уявлень щодо правової природи інвестиційної діяльності як комплексного інституту з позиції регулювання цієї діяльності нормами фінансового права, вивчення та визначення на підставі комплексного аналізу змісту і форм здійснення інвестиційної діяльності, виокремлення особливостей правового регулювання інвестиційної діяльності нормами публічного і приватного права та вироблення пропозицій щодо усунення існуючих недоліків чинного законодавства України.

Відповідно до поставленої мети дисертаційного дослідження здійснено спробу вирішити такі завдання:

- проаналізувати розвиток інвестиційної діяльності та її правового регулювання, а отже визначити предмет правового регулювання;
- дослідити основні історичні етапи розвитку теорії і законодавства про інвестиційну діяльність на підставі праць відомих вчених і законодавства;
- уточнити поняття інвестиційної діяльності та інвестицій як ключового елементу цієї діяльності;
- обґрунтувати інвестиційну діяльність як комплексний інститут, який врегульовано нормами багатьох галузей права;
- визначити правову природу інвестиційної діяльності і виокремити ознаки галузевого характеру;
- проаналізувати джерела фінансування інвестиційної діяльності;
- класифікувати види інвестицій і форми здійснення інвестиційної діяльності з визначенням їхнього фінансово-правового характеру;
- охарактеризувати зміст правових відносин, що виникають у ході здійснення інвестиційної діяльності;
- визначити систему державних органів управління та регулювання інвестиційною діяльністю;
- на підставі дослідження змісту інвестиційної діяльності виробити пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування інвестицій для забезпечення інвестиційної діяльності, їх правового регулювання, тобто створення публічних фондів держави і органів місцевого самоврядування та їх використання.

Предметом дослідження є особливості фінансово-правового регулювання відносин, що виникають у процесі інвестиційної діяльності і контролю за її здійсненням у процесі реалізації повноважень держави і органів місцевого самоврядування.

Методи дослідження. При здійсненні дослідження основним став діалектичний метод, за допомогою якого визначається сутність досліджуваних явищ у поєднанні їх матеріального змісту та юридичної форми. Цей метод використовувався при переході від загальних підстав визначення інвестицій та інвестиційної діяльності, характеристики правових режимів різних форм інвестиційної діяльності до аналізу питань фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності. Порівняльно-правовий метод використовувався при аналізові українського інвестиційного законодавства, при дослідженні співвідношення його з аналогічними нормами російського і європейського інвестиційного законодавства. Застосування методу системного аналізу дозволило виокремити інвестиційну діяльність як комплексний правовий інститут і відповідно до цього здійснити дослідження її складових. Використання історичного методу

дозволило розглянути теоретичні погляди щодо зародження і трансформації уявлень про інвестиції (капітальні вкладення) та інвестиційну діяльність протягом певного періоду. Усі ці та спеціально-наукові методи комплексно використовувалися для всебічного та ефективного дослідження правового регулювання інвестиційної діяльності.

Основною теоретичною базою цього дослідження стали сучасні концепції вчених-юристів у галузях теорії держави та права, конституційного, фінансового, адміністративного, інших галузей права.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших в українській правовій науці узагальненим комплексним дослідженням теоретичних проблем і чинного законодавства з питань регулювання інвестиційної діяльності в Україні.

Найбільшою мірою наукова новизна відображена у таких положеннях, що виносяться на захист:

- надано авторське визначення поняття інвестиційної діяльності, яка спрямована на залучення фінансових і матеріальних джерел за рахунок централізованих фондів грошових коштів для створення матеріальної бази держави;

- запропоновано визначення інвестицій як фінансових ресурсів і матеріальних цінностей, спрямованих на забезпечення інвестиційної діяльності;

- з нових позицій розглядається інвестиційна діяльність як комплексний інститут, врегульований нормами фінансового, адміністративного, цивільного і господарського права;

- здійснено розмежування норм публічного і приватного права, що регулюють інвестиційну діяльність у залежності від джерел її забезпечення;

- по-новому визначено сутність правових відносин у сфері здійснення інвестиційної діяльності, які регулюються нормами публічного і приватного права, особливо що стосується формування фінансових ресурсів, забезпечення проектно-кошторисної документації, виконання робіт з будівництва і реконструкції об'єктів, контролю за ходом виконання робіт і за ефективністю використання грошових коштів;

- вперше запропонована класифікація джерел фінансування інвестиційної діяльності за критерієм і ступенем їх впливу на предмет дослідження, які складаються з: 1) бюджетних призначень; 2) власних коштів підприємств; 3) довгострокового банківського кредитування;

- запропоновано результати фінансово-правового аналізу щодо інвестиційної діяльності, виходячи з конкретних стадій її здійснення: 1) формування джерел-інвестицій; 2) здійснення контролю; 3) визначення ефективності та результатів інвестиційної діяльності;

– по-новому обґрунтовується поєднання методів фінансового контролю і адміністративного нагляду за інвестиційною діяльністю у ході виконання робіт, здачі об'єктів в експлуатацію і цільового використання фінансових ресурсів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що його положення, висновки та пропозиції дослідження можуть бути використані:

у науково-дослідній сфері – у подальшій розробці теоретичних проблем інституту видатків коштів централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів;

у сфері правотворчості – для удосконалення чинного законодавства, а саме інвестиційного і податкового законодавства;

у правозастосовчій діяльності – при усуненні недоліків у процесі здійснення інвестиційної діяльності;

у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників з дисципліни “Фінансове право”.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і теоретичні висновки, на яких базується дисертаційне дослідження, а також рекомендації щодо удосконалення вітчизняного законодавства були оприлюднені на 5-й звітній конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів Одеської національної юридичної академії (м. Одеса, 2002 р.), 6-й звітній конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів Одеської національної юридичної академії (м. Одеса, 2003 р.), 7-й звітній конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів Одеської національної юридичної академії (м. Одеса, 2004 р.), на 3-й національній науково-практичній конференції “Українське адміністративне право: стан і перспективи реформування” (м. Одеса, травень 2003 р.), на міжнародній науково-практичній конференції “Финансовое право в условиях рынка в XXI веке” (м. Москва, вересень 2004 р.).

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри адміністративного та фінансового права Одеської національної юридичної академії.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 6 наукових статей у збірниках, що входять до переліку фахових видань, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які посідають одинадцять підрозділів, висновків і списку використаної літератури. Загальний обсяг дисертації становить 190 сторінок, у тому числі 23 сторінки списку використаних джерел, що складає 267 найменувань, і додатку на одній сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовуються вибір та актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами та планами, визначаються ступінь її наукової розробки, об'єкт та предмет, мета та задачі дослідження, аргументується його наукова новизна, формулюються методологічні та науково-теоретичні основи роботи, відзначається теоретичне та практичне значення положень роботи, які виносяться на захист, наводяться інформація щодо апробації основних положень роботи та публікації результатів дослідження.

Розділ перший **“Теоретичні засади економічної і правової природи інвестицій”** складається з чотирьох підрозділів і присвячений аналізу історичних аспектів розвитку і сучасним теоріям інвестицій та інвестиційної діяльності та фінансовим правовідносинам, які виникають у сфері інвестиційної діяльності.

У підрозділі 1.1. *“Історичні аспекти розвитку теорій інвестицій і інвестиційної діяльності”* зазначається, що всебічний аналіз наукової літератури, яка стосується теми дослідження, показав: інвестиціям (капітальним вкладенням) та інвестиційній діяльності приділяти увагу у різні періоди як вчені-юристи, так і вчені-економісти. У центрі їх уваги стосовно інвестиційної діяльності були різні питання. Аналіз історичних етапів становлення і розвитку інвестицій та інвестиційної діяльності дав підставу стверджувати, що в процесі здійснення цієї діяльності у різні періоди її роль була неоднаковою.

Особлива увага приділяється науковим працям: Адама Сміта, який досліджував проблеми накопичення капіталу, що, у свою чергу, веде до активізації інвестиційних процесів, а також щодо державного регулювання і контролю за цим процесом; Давида Рікардо, у працях якого робиться спроба критичного підходу до проблем здійснення інвестиційної діяльності. Саме він відстоював принцип лібералізації міжнародних відносин стосовно капітальних вкладень; Томаса Мальтуса, метою дослідження якого було забезпечення розвитку імміграції інвестиційних товарів і капіталів; Джона Мейнарда Кейнса, який пропонував впливати на інвестиційні процеси за допомогою грошово-кредитної і бюджетної політики, а також низки інших науковців, серед яких були: Ірвінг Фішер, Вільям Петті, Карл Маркс, Володимир Ленін, Фрідріх фон Візер, Артур Шпітгоф та ін.

На підставі здійсненого аналізу літератури з досліджуваної проблеми встановлено, що прототипом сучасних інвестицій, як свідчать історико-економічні джерела, були “гроші”, “заощадження”, “нагромадження”, “капітал”.

Аналіз наукової літератури дав змогу зробити загальний огляд різних точок зору на сутність інвестицій та інвестиційної діяльності на різних історичних етапах та викласти свою позицію з тих питань, які розкриваються у роботі.

У підрозділі 1.2. *“Сучасні інвестиційні теорії і розвиток законодавства про інвестиційну діяльність”* доводиться, що сучасні неокласичні інвестиційні теорії базуються на ідеї вільного міжнародного руху товарів і капіталів і що коригування стану відкритої національної економіки з боку держави можна здійснювати за допомогою одночасного використання цілеспрямованої грошової та бюджетної політики.

При дослідженні розвитку законодавства про інвестиційну діяльність увагу акцентовано на різних історичних етапах його існування. У Радянському Союзі за часів НЕПу існував певний досвід використання іноземних інвестицій. У той час приділялося значної уваги концесіям і змішаним товариствам як формам залучення іноземного капіталу. Однак уже на цьому етапі держава, вступаючи при наданні концесій у правовідносини із суб'єктами приватної власності, встановлювала свої правила поведінки для концесіонера, що мало публічно-правовий, у тому числі і фінансово-правовий, характер.

На цьому етапі розвитку радянської держави відзначається не тільки розробка нормативної бази інвестиційної діяльності, але і створення спеціальних органів і підрозділів організаційно-правового характеру з наділенням їх спеціальними повноваженнями. Спеціальні повноваження для суб'єктів полягають у тому, що з одного боку виступає держава як орган публічної влади, з іншого – інвестор, який вкладає свій капітал в інвестиційну діяльність і який дає свою згоду дотримуватися порядку, встановленого першим суб'єктом – державою. У цьому випадку зміст правовідносин між суб'єктами має фінансово-правовий (публічний) характер.

На підставі дослідження нормативно-правової бази колишнього СРСР зроблено висновок, що інвестиційне законодавство того періоду стосувалося регулювання спільного інвестування і концесійних угод. Зазначається, що в Україні інвестиційне законодавство з'явилося тільки після проголошення її незалежності.

Виходячи із вищезазначеного, робиться висновок, що в цілому в Україні створені правові засади здійснення інвестиційної діяльності, проте ряд законодавчих актів вимагають змін і доповнень.

У підрозділі 1.3. *“Правове поняття інвестицій та інвестиційної діяльності”* зазначається, що вчені по-різному визначають поняття “інвестиції” та “інвестиційна діяльність”. При аналізові різних позицій

вчених щодо визначення терміна “інвестиції”, зазначається, що більшість поглядів вчених збігаються у тому, що інвестиції – це капіталовкладення інвесторів в об’єкти інвестиційної діяльності з метою отримання прибутку або досягнення іншого соціального ефекту. Не погоджуючись із цим, автор пропонує визначення інвестицій як фінансових ресурсів і матеріальних цінностей, спрямованих на забезпечення інвестиційної діяльності з метою створення необхідних активів для задоволення потреб держави і отримання у майбутньому прибутку від виробництва продукції з об’єктів, що інвестуються, і розширення бази оподатковування.

Це підтверджується і Законом України “Про інвестиційну діяльність”, в якому інвестиційну діяльність визначено як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Наголошується, що інвестиційна діяльність як процес створення матеріальної бази в державі (необоротних активів) є багатовекторним комплексним інститутом, відносини в якому регулюються нормами різних галузей права, у тому числі і фінансового.

Зазначається, що більшість авторів визначають поняття “інвестиційна діяльність” як послідовну сукупність дій суб’єктів інвестиційної діяльності щодо здійснення інвестицій з метою отримання доходу або прибутку. Із цим визначенням важко погодитися, оскільки результатом інвестиційної діяльності є не просте одержання доходів від “здійснення інвестицій”, а формування джерел коштів (інвестицій), які забезпечують інвестиційну діяльність, і одержання економічного ефекту в результаті здійснення роботи щодо впровадження технологій та їхнього удосконалення, виробництва, розвитку матеріальної бази і відкриття нових робочих місць, створених за рахунок інвестицій у процесі здійснення інвестиційної діяльності. Це свідчить про те, що врегульована державою діяльність, яка має адміністративно-правовий, фінансово-правовий і цивільно-правовий характер і яка спрямована на залучення фінансових і матеріальних джерел як інвестицій, що забезпечують виконання конкретних робіт і заходів щодо створення нових і модернізації діючих об’єктів виробничого і соціального призначення, необхідних державі та інвестору, є інвестиційною діяльністю.

У підрозділі 1.4. *“Правовідносини та фінансові правовідносини у сфері інвестиційної діяльності”* на основі вивчення наукових праць вчених у галузі теорії держави і права, фінансового права наводиться аналіз сутності правовідносин в інвестиційній діяльності.

Вказується, що різноманітна і багатовекторна інвестиційна діяльність як один з елементів розвитку економіки держави регулюється нормами різних галузей права і, насамперед, галузей публічного права

(конституційного, фінансового, адміністративного), а також нормами галузей приватного права (цивільного, господарського). У різних видах інвестиційної діяльності і на конкретних стадіях її здійснення між суб'єктами, у межах їх повноважень, виникають правовідносини, засновані на особливостях їхнього змісту.

Інвестиційна діяльність, яка має матеріальний зміст щодо створення необоротних активів, не може здійснюватися без забезпечення її фінансовими ресурсами. Тому вкладення капіталу як самою державою, так і внутрішніми і зовнішніми інвесторами, має потребу в чіткому нормативному регулюванні і захисті ризиків правовими гарантіями.

Інвестиції як ключовий момент інвестиційної діяльності – це економічна категорія, а процес здійснення інвестиційної діяльності – економічні суспільні відносини. В науці фінансового права інвестиції виступають у формі капітальних вкладень на відтворення матеріально-технічної бази суспільства і держави, а фінансові правовідносини складаються в процесі фінансування капітальних вкладень, тобто заснованої на правових нормах діяльності державних органів щодо визначення джерел покриття прямих видатків на створення нових, реконструкцію і переозброєння діючих основних фондів.

За своїм змістом фінансові правовідносини в інвестиційній діяльності мають багатоликий спектр робіт. Це бюджетне планування, мобілізація коштів на певних етапах; конкурсний відбір проектів за тендером; нормування витрат; ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності; витрачання грошових коштів за наявності нормативно затвердженої документації (титульні списки та ін.) і, нарешті, контроль на кожному етапі використання коштів. При цьому, по кожному з видів робіт змінюються суб'єкти, вирішуючи питання, що належать до їхньої компетенції.

Розділ другий “Правове забезпечення видів інвестицій і форм інвестиційної діяльності” складається з трьох підрозділів, в яких розкриваються фінансові ресурси як основне джерело інвестицій, види інвестицій і правова природа форм інвестиційної діяльності.

У підрозділі 2.1. “Фінансові ресурси як основне джерело інвестицій” міститься обґрунтування правового регулювання інвестицій за рахунок коштів як основного джерела, що має універсальне застосування: вони є інвестиціями і водночас коштом платежу за виконані роботи, надані послуги і придбані матеріальні цінності.

Констатується, що інвестиції в інвестиційній діяльності держави і органів місцевого самоврядування є водночас і функцією управління економікою, до якої належать встановлення бюджетних призначень з державного і місцевих бюджетів, і спрямуванням коштів від приватизації державного і комунального майна з наступним використанням їх на

створення нових, реконструкцію, технічне переозброєння діючих основних фондів під контролем представницьких органів держави і органів місцевого самоврядування. Функції державного регулювання інвестиційної діяльності включають встановлення правил поведінки всіх суб'єктів, задіяних у ній незалежно від форм власності.

Підкреслюється, що джерелом фінансування інвестицій є капітал (гроші), що належать державі, державним підприємствам і суб'єктам інших форм власності. У наукових джерелах грошові кошти як вкладення капіталу в різні сфери і галузі суспільного виробництва з метою відновлення існуючих і створення нових капітальних (матеріальних) благ, що переслідують у майбутньому отримання більшого прибутку, вважаються реальними інвестиціями. У практиці господарювання і в нормативно-правових актах вони одержали назву капітальних вкладень.

Зроблено висновок, що фінансові ресурси акумулюються з трьох основних джерел: бюджетних призначень, власних коштів і довгострокового банківського кредитування. Першим джерелом є формування інвестицій за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, яке регулюється нормами фінансового права, а конкретне закріплення інвестицій по проектах здійснюється на конкурсній основі з обов'язковим проходженням експертиз за критеріями оцінки відповідності стратегії економічного і соціального розвитку і пріоритетних напрямків структурної перебудови економіки і фінансово-економічних показників: ефективності, собівартості, рентабельності, строку окупності та ін. Крім цього держава забезпечує інвестиціями, застосовуючи пільгові податково-правові режими, коли сума різниці між звичайним і пільговим оподаткуванням залишається у суб'єктів, для спрямування їх в інвестиційну діяльність.

Другим джерелом грошових коштів, що направляються в інвестиційну діяльність як інвестиції, є власні кошти юридичних осіб усіх форм власності у складі децентралізованих фондів грошових коштів, тобто власний капітал підприємств представлений: нерозподіленим прибутком, статутним фондом, пайовим і резервним фондами й амортизаційними відрахуваннями. А додатковим залученням коштів у власні джерела є випуск акцій у розмірі до суми (обсягу) статутного фонду.

Третім джерелом залучення коштів до інвестиційної діяльності є довгострокове банківське кредитування.

У підрозділі 2.2. *“Інші види інвестицій”* зазначається, що в науці відсутній єдиний погляд щодо видів та критеріїв класифікації інвестицій, хоча вона має як теоретичне, так і практичне значення. Отже класифікація повинна бути зручною та зрозумілою.

Виходячи з основної мети інвестицій – забезпечення фінансовими і

матеріальними ресурсами інвестиційної діяльності, вважаємо за доцільне проаналізувати інвестиції, виходячи з форм власності. Зважаючи на те, що і перед державою, і перед суб'єктами приватної власності стоїть єдина мета – задоволення потреб країни в необхідних видах продукції та її конкурентноздатність для експорту за межі країни шляхом здійснення інвестиційної діяльності, робиться висновок, що при цьому переслідуються інтереси суб'єктів як державної власності, так і приватного капіталу. Державі для виконання економічної функції щодо послідовного нарощування внутрішнього валового продукту (ВВП) і надання робочих місць для населення необхідне створення нових, реконструкція і технічне переозброєння діючих підприємств шляхом здійснення інвестиційної діяльності, а при введенні їх в експлуатацію і реалізації ними продукції – отримання прибутку, частина якого йде на формування доходної частини державного і місцевих бюджетів. Але це вже друге коло руху капіталу.

Акцентовується увага на тому, що доцільно класифікувати інвестиції, виходячи з таких загальних критеріїв: а) за формою власності – на державні, приватні, комунальні і колективні; б) за територіальною ознакою – на внутрішні, зовнішні і закордонні; в) за джерелом вкладення – на реальні і фінансові.

У підрозділі 2.3. *“Правова природа форм інвестиційної діяльності”* увага приділяється з'ясуванню правової природи існування форм здійснення інвестиційної діяльності, аналізу й узагальненню різноманітних наукових поглядів щодо класифікації цих форм. Наголошується, що організаційна форма інвестиційної діяльності вказує на особливості правового стану суб'єкта інвестиційної діяльності, на порядок здійснення ним керівних повноважень, визначає не заборонені чинним законодавством види інвестиційної діяльності, керівні органи, межі і порядок відповідальності за інвестиційні зобов'язання. Визначення і врахування цих особливостей сприяє оптимальній організації інвестиційної діяльності, дозволяє більш цілеспрямовано домагатися мети інвестиційної діяльності, знизивши при її здійсненні до мінімуму елементи ризику і тим самим найбільш сприятливим для себе способом забезпечити захист інвестиційних прав та інтересів. Все це залежить від правового забезпечення державою цього напрямку. З точки зору фінансового права держава як носій публічної влади, повинна вирішувати економічні проблеми шляхом створення умов для збільшення ВВП і матеріальної бази для задоволення потреб галузей суспільного господарства і громадян країни.

Зазначається, що кожна з організаційно-правових форм має свої особливості, пов'язані з процесом її створення й організації, що регулюється нормами адміністративного права. Державою інвестиційна діяльність

здійснюється програмно-цільовим методом, тобто виділенням коштів з державного бюджету за фондом розвитку, що регулюється нормами фінансового права.

На підставі проведеного аналізу точок зору, наведених у спеціальній літературі, і положень чинного законодавства щодо підходів до класифікації форм здійснення інвестиційної діяльності запропоновано класифікацію цих форм на: а) фінансово-промислові групи; б) спільне інвестування (інвестиційні фонди і компанії); в) банківське інвестиційне кредитування; г) капітальне будівництво; д) інноваційну діяльність; ж) спеціальні (вільні) економічні зони; з) державний кредит.

Звертається увага на те, що перераховані різновиди форм інвестиційної діяльності мають свої особливості. Вони відрізняються одна від одної за характером і правовою природою існування і здійснення інвестиційної діяльності у цих формах.

Робиться висновок, що основним завданням нашої держави є закріплення таких різновидів форм здійснення інвестиційної діяльності як фінансово-промислові групи, банківське інвестиційне кредитування і державний кредит.

Розділ третій “Правова регламентація інвестиційного процесу” складається з чотирьох підрозділів і присвячений питанням формування інвестиційної стратегії в Україні та характеристик інвестиційного процесу і його стадій, а також ефективному фінансовому контролю з боку органів державного управління і регулювання за процесом здійснення інвестиційної діяльності.

У підрозділі 3.1. “Фінансово-правові аспекти формування інвестиційної стратегії в Україні” зазначається, що в умовах реформування економічних і правових відносин особливого значення набуває створення сприятливого інвестиційного клімату, який впливає на процес вкладення вітчизняними та іноземними інвесторами фінансових ресурсів в інвестиційні та інноваційні проекти. Очевидним є те, що виконання зазначених вище проектів, які передбачають реалізацію досягнення науково-технічного прогресу, є основою економічного зростання кожної держави. Це стає особливо актуальним для становлення економіки молодшої країни, якою є Україна, і створення її власної економічної бази політичної незалежності.

Вказується, що ефективна законодавча підтримка інвестиційної діяльності з боку публічної влади означає не тільки розробку “працюючих” нормативно-правових актів у галузі інвестування, але й паралельну законодавчу роботу з удосконалення інших фінансово-правових актів, які встановлюють механізм його впровадження, і без яких навіть дуже ефективне інвестиційне законодавство просто не буде функціонувати. Зазначається, що швидкого економічного зростання

можна досягти лише за умови постійного і значного вкладення фінансових ресурсів в економіку держави.

У підрозділі 3.2. *“Поняття інвестиційного процесу і його стадій”* приділяється увага інвестиційному процесові як допоміжній економічній категорії, необхідній при аналізові, плануванні, прогнозуванні інвестиційній діяльності.

Вважається, що інвестиційний процес послідовного вкладення капіталу у формі інвестицій в інвестиційну діяльність за термінами їх вкладення на створення матеріально-технічної бази економіки країни з розподілом на стадії: а) відрядні будівництва; б) перехідні будівництва; в) пускові об'єкти, які мають першорядне значення, від чого залежить об'єм фінансових ресурсів, що призначаються на кожний рік. Вказаний інвестиційний процес потрібен також для аналізу щорічного зосередження капіталу на кожній стадії. Поняття “інвестиційний процес” широко використовується у спеціальній економічній літературі як процес руху капіталу. Проте це поняття не закріплене у праві.

У підрозділі 3.3. *“Система органів державного управління і регулювання інвестиційною діяльністю в Україні”* вказується, що державне управління інвестиційною діяльністю визначають: показники економічного і соціального розвитку України; національні і регіональні програми розвитку національного виробництва; державний і місцевий бюджети, передбачені в них обсяги державного фінансування інвестиційної діяльності.

Підкреслюється, що “державне управління” і “державне регулювання” не є синонімами. Державне управління інвестиційною діяльністю передбачає пряме втручання органів виконавчої влади в діяльність господарюючих суб'єктів, безпосереднє керівництво нею шляхом оперативно-розпорядчих дій, яке виражається в тому, що держава бере на себе функції прогнозування, планування, фінансового забезпечення, організації господарської діяльності суб'єктів, аналізу їх діяльності та контролю за її ефективним здійсненням. Під державним регулюванням розуміють лише загальне впорядкування суспільних відносин у сфері інвестиційної діяльності, що проводиться відповідно до вимог законодавства шляхом встановлення загальних правил, нормативів, стандартів тощо, яких повинні дотримуватися рівною мірою всі учасники інвестиційних відносин у цій сфері.

Зазначається, що сьогодні немає єдиної системи органів державного регулювання інвестиційною діяльністю. Підкреслюється, що здійснюють таке регулювання центральні і місцеві органи державної влади як загальної, так і спеціальної компетенції.

У підрозділі 3.4. *“Фінансовий контроль за інвестиційною діяльністю як форма фінансової діяльності держави”* на основі системного аналізу

узагальнено специфічні особливості фінансового контролю за інвестиційною діяльністю.

Робиться висновок, що характерною рисою здійснення державного контролю за інвестиційною діяльністю є застосування різних його видів, серед яких основне місце займає фінансовий контроль. Фінансовий контроль є виключно документальним контролем, формами якого є ревізії і перевірки. Інші види контролю застосовуються у поєднанні з фінансовим контролем. До них належать: а) експертний контроль, який застосовується при експертизі зроблених техніко-економічних обґрунтувань, проектно-кошторисної документації і робочих креслень зі зведеними кошторисно-фінансовими розрахунками кожного з них; б) фактичний контроль, який здійснюється шляхом контрольних вимірів фактично виконаних робіт на кожному з етапів будівництва, реконструкції або модернізації об'єктів. Цей вид контролю здійснюється по технічних параметрах (показниках) з перекладом їх у грошове вираження і порівняння даних з інформацією – актами виконаних робіт форми № 2 і кошторисно-фінансовими розрахунками до робочих креслень, а також визначення результатів контрольного виміру.

Акцентується увага на тому, що контроль за цільовим та ефективним використанням державних капітальних вкладень здійснюється органами Державної контрольно-ревізійної служби України у встановленому порядку. Органи Державного казначейства України здійснюють поточний контроль за цільовим спрямуванням державних капітальних вкладень під час проведення платежів. Контроль за своєчасним поверненням кредитів, наданих за рахунок державних капітальних вкладень, здійснюють головні розпорядники коштів державного бюджету. Крім перерахованих форм контролю в інвестиційній діяльності відповідно до діючого законодавства здійснюється нагляд уповноважених на те органів на побудованих, реконструйованих чи модернізованих об'єктах при здачі їх в експлуатацію.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження був вирішений ряд задач, принципових питань, які стояли перед автором, що дозволило дійти певних висновків. Перехід до ринкових відносин в економіці держави виявив необхідність удосконалення матеріально-технічної бази, створення нових та реконструкцію діючих підприємств, що здійснюються через інвестиційну діяльність у державі, у зв'язку з чим виникла необхідність розвитку інвестиційної діяльності та її правового регулювання, а отже визначення предмета правового

регулювання. Однією з головних проблем з'ясування цього питання є необхідність визначення змісту і сутності фінансових правовідносин та їх співвідношення з приватними правовідносинами у сфері інвестиційної діяльності. Важливим при цьому є визначення поняття інвестицій. Враховуючи, що інвестиції є ключовим елементом інвестиційної діяльності, пропонується більш чітке визначення поняття інвестицій як фінансових ресурсів і матеріальних цінностей, спрямованих на забезпечення інвестиційної діяльності з метою створення необхідних активів для задоволення потреб держави і отримання у майбутньому прибутку від виробництва продукції з об'єктів, що інвестуються, і розширення бази оподаткування.

Зроблено висновок, що визначення поняття інвестицій передбачає перш за все чітке уявлення їх як економічної категорії, що регулюється нормами публічного та приватного права. У ході роботи основний акцент було зосереджено саме на публічному (фінансово-правовому) аспекті цієї проблеми. Дослідження та аналіз змісту інвестиційної діяльності при виокремленні економічної суті та її адекватного правового відображення дало змогу вперше обґрунтувати, що інвестиційна діяльність – це комплексний інститут, який врегульовано нормами фінансового, адміністративного і цивільного права. Виходячи з того, що прийняття рішень про можливість здійснення будівництва або реконструкції об'єктів, тобто інвестиційної діяльності має адміністративний характер, залучення джерел фінансування (власних коштів, бюджетного фінансування, банківського кредитування) має фінансово-правовий характер; договірні відносини стосовно виробництва і відтворення активів регулюються нормами цивільного права. Було визначено правову природу інвестиційної діяльності і сформульовані ознаки галузевого характеру, які відображають конкретні правовідносини.

Запропонована класифікація джерел фінансування інвестиційної діяльності за критерієм і ступенем їх впливу на предмет дослідження шляхом посдання або самостійного використання. Джерела фінансування поділяються на: бюджетні призначення; власні кошти підприємств; довгострокове банківське кредитування.

Зазначається, що формування фінансових ресурсів в інвестиції, розподіл їх по суб'єктах здійснюється в першу чергу суб'єктам, які мають пускові об'єкти. Саме зосередження фінансових ресурсів на пускових об'єктах є змістом фінансових правовідносин, визначених економічною ефективністю, що має досягатися на введеному в експлуатацію будівельному об'єкті. Це випуск продукції, її реалізація, одержання доходів, прибутку, а отже і платежів до бюджету. Паралельно з об'єктами виробничої діяльності будуються об'єкти

невиробничої (соціального призначення) сфери. Як правило, ці об'єкти також будуються за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

На підставі проведеного аналізу, пов'язаного із з'ясуванням змісту та специфіки форм здійснення інвестиційної діяльності і класифікації джерел її фінансування, запропонована послідовність залучення джерел фінансування інвестиційної діяльності: власні кошти; банківське кредитування; бюджетне фінансування і власні кошти; кошти інвестиційних і страхових фондів; банківське кредитування за відсутності бюджетного фінансування.

Зазначається, що нове визначення поняття інвестиційної діяльності, спрямованої на залучення фінансових і матеріальних джерел як інвестицій, що забезпечують виконання конкретних робіт і заходів щодо створення нових і модернізації діючих об'єктів виробничого і соціального призначення, необхідних державі та інвестору, є поєднуючим елементом для декількох самостійних фінансово-правових інститутів: бюджетного права; інституту фінансування видатків державного бюджету; фінансів державних підприємств за рахунок прибутку і амортизаційних відрахувань; банківського кредитування, норми яких регулюють відносини в одній сфері фінансової діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Поняття інвестиційної діяльності та інвестицій: види та форми їх // Актуальні проблеми держави і права. – 36. наук. праць. – Одеса, 2002. – Вип. 15. – С. 212 – 216.
2. Фінансово-правові аспекти формування інвестиційної стратегії в Україні // Актуальні проблеми держави і права. – 36. наук. праць. – Одеса, 2002. – Вип. 16. – С. 331 – 335.
3. Співвідношення міжнародного та національного регулювання іноземних інвестицій // Актуальні проблеми держави і права. – 36. наук. праць. – Одеса, 2003. – Вип. 18. – С. 359 – 362.
4. Вплив інвестиційного процесу на здійснення адміністративної реформи в Україні // Актуальні проблеми держави і права. – 36. наук. праць. – Одеса, 2003. – Вип. 19. – С. 294 – 297.
5. Специфічна роль банківського кредитування у здійсненні інвестиційної діяльності // Актуальні проблеми держави і права. – 36. наук. праць. – Одеса, 2004. – Вип. 21. – С. 303 – 307.
6. Особливості здійснення інвестиційної діяльності на сучасному етапі економічного розвитку України // Актуальні проблеми держави і права. – 36. наук. праць. – Одеса, 2004. – Вип. 22. – С. 374 – 377.

АНОТАЦІЯ

Кравцов Д.В. Фінансово-правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2005.

У дисертації досліджується правова природа інвестицій та інвестиційної діяльності як суспільного явища, що забезпечує економічні інтереси і держави, і територіальних громад, юридичних і фізичних осіб, та висвітлюється саме фінансово-правовий аспект цієї проблеми. У дисертації обґрунтовується визначення інвестиційної діяльності як категорії, що притаманна і публічному, і приватному праву, надається характеристика видів інвестицій і форм здійснення інвестиційної діяльності. Визначено місце інвестиційної діяльності як комплексного правового інституту, що складається з норм конституційного, адміністративного, фінансового і цивільного права. Визначаються особливості державного регулювання інвестиційної діяльності та фінансового контролю за процесом її здійснення. Розглянуті місце та правова природа інвестицій (капітальних вкладень) у фінансових правовідносинах. Внесені пропозиції щодо зміни діючого законодавства у сфері інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інвестиції; інвестиційна діяльність; банківське інвестиційне кредитування; капітальне будівництво; публічні і приватні правовідносини; фінансовий контроль; регулювання інвестиційної діяльності.

АННОТАЦИЯ

Кравцов Д.В. Финансово-правовое регулирование инвестиционной деятельности в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – теория управления; административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2005.

В диссертации исследуется правовая природа инвестиций и инвестиционной деятельности как общественного явления, которое обеспечивает экономические интересы и государства, и территориальных общин, и юридических и физических лиц и освещается финансово-правовой аспект этой проблемы. В диссертации обосновывается определение инвестиционной деятельности как категории, которая присуща и публичному, и частному праву, дается характеристика видов инвестиций и

форм осуществления инвестиционной деятельности. Определено место инвестиционной деятельности как комплексного правового института, который регулируется нормами конституционного, финансового, административного и гражданского права. Определяются особенности государственного регулирования инвестиционной деятельности и финансового контроля за процессом ее осуществления. Рассмотрены место и правовая природа инвестиций (капитальных вложений) в финансовых правоотношениях.

Значительное внимание уделяется проблемам формирования источников привлечения инвестиций в инвестиционную деятельность. Акцентируется внимание на том, что финансовые ресурсы аккумулируются из трех основных источников: собственные средства (амортизационные отчисления, нераспределенная прибыль предприятий), долгосрочное банковское кредитование и бюджетные назначения.

Формирование инвестиций за счет средств Государственного бюджета и местных бюджетов регулируется нормами финансового права. При этом возникают финансовые правоотношения между субъектами на двух уровнях.

Первый уровень – между государством и главными распорядителями средств при установлении конкретного объема денежных средств на капитальные расходы – в инвестиции, закрепленного в Законе о Государственном бюджете на год. Аналогичные финансовые (бюджетные) правоотношения возникают и по местным бюджетам между местными советами и главными распорядителями бюджетных средств.

Второй уровень финансовых правоотношений – между субъектами: Государственным казначейством и распорядителями бюджетных средств, получающими бюджетные ассигнования на капитальные расходы в инвестиции. Это составление смет капитальных расходов, представление и контроль проектно-сметной документации и титульных списков, взятие обязательств в пределах утвержденных сумм бюджетных назначений на год, т.е. практическое использование инвестиций в инвестиционной деятельности.

Капитальные инвестиции, кроме того, что устанавливаются по фонду развития в бюджетах конкретными суммами, они обязательно при вводе в эксплуатацию объектов в результате инвестиционной деятельности увеличивают балансовую стоимость необоротных активов как материально-технической базы субъекта.

В тех случаях, когда инвестициями являются средства из государственного и местных бюджетов, инвестиционная деятельность в большей мере регулируется нормами финансового права. Гражданско-правовые или хозяйственно-правовые отношения возникают как вторичные

при взятии обязательств по заключаемым договорам на выполнение подрядных работ, оказание услуг и приобретение строительных материалов и других материальных ценностей.

В работе отмечается наличие противоречий в законодательстве Украины в сфере инвестиционной деятельности, внесен ряд предложений по усовершенствованию действующего законодательства в сфере инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: инвестиции; инвестиционная деятельность; банковское инвестиционное кредитование; капитальное строительство; публичные и частные правоотношения; финансовый контроль; регулирование инвестиционной деятельности.

SUMMARY

Kravtsov D.V. Financial lawful regulation of investment in Ukraine. – Manuscript.

The thesis for the degree of the Candidate of Law Sciences. Speciality 12.00.07 – Theory of Management; Administrative Law and Lawsuit; Financial Law; Informational Law. – Odessa National Academy of Law, Odessa, 2005.

The thesis presents the analysis of a legal nature of investment as a public phenomenon which meets economic interests of the state, territorial communities, juridical and physical persons, and highlights the financial legal aspect of the problem. In the thesis the definition of investment is being grounded as a category typical for both Public and Private Law, and forms of investment are being characterized. The place of investment as a complex law institution comprising Constitutional, Administrative, Financial and Civil Law norms has been defined. The work contains the study of state investment regulation and financial control of the process of investment. The place and legal nature of investment in financial legal relationships have also been considered. Some propositions concerning changes in Ukrainian investment legislation have been made.

Key words: investment; investment crediting of banks; capital construction; public and private juridical relationships; financial control; investment regulation.